

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

BLANKA LÁTALOVÁ

III. ročník – prezenční studium

Obor: Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání a přírodopis se zaměřením na vzdělávání

**K některým problémům etiky, politiky a demokracie v díle
Erazima Koháka**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Petr Zima, Ph.D.**

Olomouc 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací, pod vedením svého vedoucího bakalářské práce.

V Olomouci dne 20. 6. 2012

.....

Poděkování

Velmi děkuji za odborné vedení, za cenné rady, připomínky a za věnovaný čas svému vedoucímu bakalářské práce PhDr. Petru Zimovi, Ph.D. A také všem, kteří mi byli jakkoliv nápomocni.

Obsah

Úvod	6
1 Životopis	7
2 Etika, politika a demokracie v pojetí Erazima Koháka	10
2.1 Etika	10
2.2 Politika a demokracie	15
3 Ekologická etika	25
4 Využití tématu ve výuce	34
Závěr	36
Literatura a prameny	37
Seznam příloh	39

*„Hodnocení člověka má vycházet z toho, co dává, ne z toho, co je schopný
získat.“*

Albert Einstein

Úvod

Cílem mé bakalářské práce bylo seznámit s životem a vybranými tématy práce Erazima Koháka. Poukázat na jeho životní dráhu, seznámit se s jeho názory na etiku, politiku, demokracii ekologickou etiku. Bakalářská práce je rozčleněna do čtyř kapitol.

První kapitola je věnována životu Erazima Koháka. Jeho životní pouti, studiu a práci v exilu. Jeho prvnímu návratu z exilu a následnému zklamání z okupace ruskými vojsky až po druhý a konečný návrat z exilu po sametové revoluci. Druhá kapitola, která je dále rozčleněna na dvě podkapitoly se věnuje tématům věnovaným etice, morálce, úctě k životu, lásce k bližnímu, dobru. Dále se věnuje tématům zabývajících se politice, politické kultuře, stranickosti, demokracii a jejím principům v pojetí Erazima Koháka. Ve třetí kapitole se věnuji tématu ekologické etiky, vztahům lidí k přírodě, názorům Koháka na problematiku ochrany přírody, vzájemnému soužití lidí s živou i neživou přírodou. Čtvrtá kapitola je věnována využití tématu ve výuce. Možnostmi výuky u předškoláků, na základních školách, na středních a vysokých školách, v různých zájmových kroužcích a oddílech.

Mým přáním je, aby, se co nejvíce lidí seznámilo s možnostmi, uvedených v Kohákově díle, ochrany přírody, etickými pravidly v mezilidských vztazích, pravidly fungující demokracie, základy politické kultury.

1 Životopis

Erazim Kohák se narodil 21. 5. 1933 v Praze. Jeho otec Miloslav Kohák byl nadějný novinář, bohužel dlouho nezaměstnaný, a proto se Erazimova rodina hodně stěhovala po Praze např. do bytu na Zelené lišce, na Smíchově, na Vinohradech, vždy tam, kde bylo bydlení nejlevnější. Ve válce se Erazimův otec naučil těsnopis, nastoupil na místo stenografa do poslanecké sněmovny, poté pracoval u ministra Drtiny na ministerstvu spravedlnosti jako osobní tajemník. Před odchodem za hranice ještě působil jako politický redaktor ve Svobodném slově. Matka Zdislava Koháková před válkou učila angličtinu na gymnáziu Athaeneum. V Americe se vyučila knihovnicí a našla si místo v knihovně v New Yorku, později v knihovně americké vojenské univerzity v Mnichově.¹

Miloslav a Zdislava Kohákoví se bez váhání zapojili do odboje, celá rodina žila v neustálém napětí. Miloslava Koháka zatkli v roce 1941, Zdislava od té doby čekala, kdy si gestapo přijde pro ni, jelikož Miloslav Kohák zorganizoval na Pankráci zpravodajskou síť a zprávy se pašovali k Erazimové matce domů, které je odtud posílala dále například do Londýna. Roku 1944 Němci zavřeli i Erazimovu matku a Erazim byl poslán do Kostelce nad Orlicí, kde se o něj staral starší bratr otce Erazim Kohák. O Erazimovu sestru se staral matčin bratr doktor Václav Procházka, který bydlel ve Strašnicích.

Erazim po válce navštěvoval Státní akademické gymnázium v Praze II. Po únoru 1948 uprchla jeho rodina přes hranice. Rok a půl rodina trávila po uprchlických táborech v Německu, kde se nemohli usadit. Zde Erazim navštěvoval střední školu pro děti amerických vojáků, což byla výborná příležitost přiučit se anglicky. Uprchlíky přijímalo pouze několik zemí světa. První Zemí, která se naskytla pro Erazimovu rodinu, byla Brazílie, zde byli však pouze tři místa, takže rodina musela vyčkávat na další nabídku. Ta přišla právě po roce a půl a byla ze Spojených států, tuto nabídku rodina Koháková přijala.²

Na podzim roku 1949 začínali Kohákoví v Americe pracovat v oblasti zemědělství³ poblíž Rochestru, na farmě otcova přítele Harpera Sibleyho. Školu si Erazim vybíral hlavně na základě toho, že byl uprchlík. Na škole měla být možnost získat stipendium na školné, musela to být škola, při které by si mohl Erazim přivydělávat, a hlavně škola, která by ho jako přistěhovalce přijala, s tímto problémem až tak nebyl.⁴ Nakonec se rozhodl pro menší vesnickou

¹ ŠANTORA, R., ZAJÍC, J. *Erazim Kohák- Poutník po hvězdách*. Praha: Portál, 2001. s. 9-10.

² Tamtéž, s. 14-16.

³ GABRIEL, J. *Slovník Českých filozofů*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 270.

⁴ ŠANTORA, R., ZAJÍC, J. *Erazim Kohák- Poutník po hvězdách*. Praha: Portál, 2001, s. 18.

školu Colgate Univerzity ve Státu New York, kde absolvoval první cyklus (1950-1954) studia religionistiky a filosofie. Poté získal v celonárodním konkurzu Danforthovo stipendium a pokračoval ve studiu na Yaleově univerzitě v Connecticutu. Magisterský titul získal roku 1957 a titul doktora v roce 1958 v oboru religionistiky a filosofie. Roku 1958 byla Erazimu Kohákovi udělena Cooperova cena z antické filosofie.⁵

V letech 1956-1966 po základním vojenském výcviku vykonával vojenskou službu v aktivní záloze.⁶ V této době, tedy v druhé polovině padesátých let byl pro Erazima Koháka nejdůležitější osobní život. Ještě před ukončením studia se oženil, bylo mu kolem dvaceti let. Z tohoto manželství má Erazim tři dcery. Mary a Susan, dvojčata a Katherine. Na živobytí si museli při škole s manželkou různě přivydělávat. Erazim si tak prošel profesemi jako třeba dělník na stavbách nebo číšník. Bydleli ve městě New Havenu, ale Erazim studoval na Yalu.⁷

Akademickou dráhu začal Erazim jako asistent roku 1958 na Gustavus Adolphus College v Minnesotě, kde působil také jako zástupní farář evangelického sboru v obci Kasota. V Minnesotě působil dva roky, než dostal místo v Bostonu. Roku 1960 nastoupil na Filosofickou fakultu v Bostonu v Massathusetts, kde získal místo odborného asistenta na katedře filosofie. Na Bostonské univerzitě byl jmenován roku 1970 také docentem a o sedm let později profesorem. Dvacet let vykonával funkci ředitele pokročilého studia a zároveň od roku 1982-1985 vedoucího katedry. V roce 1970 hostoval na univerzitě Bowling Green ve státu Ohio jako profesor filosofie a v roce 1985 působil jako „senior resech fellow“ na institutu fur die Wissenschaften vom Menschen ve Vídni.⁸

Poprvé od odchodu do exilu se podíval do Československa v roce 1969. V Československu se Erazimovi nesmírně líbilo, dokonce přiznal, že kdyby nepřišli Rusové, přistěhoval by se sem. V této době se rozpadlo Erazimovo manželství a on odešel do lesů v New Hampshire, kde si postavil srub. Důvodem Erazimova odchodu do lesa byla ekonomická nutnost. I když Erazimův rozvod proběhl bez problémů, Erazim vše dobrovolně daroval své manželce a dětem. Dalším důvodem odchodu byl fakt, že se Erazim ocitl v psychicky špatném stavu. Rozvod pro něj znamenal zhroucení představ o smyslu života. Potřeboval být sám, o všem v klidu přemýšlet a dát se dohromady. V této době dojížděl Erazim za prací do Bostonu, až do roku 1990, kdy se vrátil do Československa. Od roku 1991 Erazima přijali jako profesora na Karlově univerzitě v Praze a tak učil do roku 1995 střídavě v Bostonu v zimním semestru a na Karlově univerzitě v letním semestru. Od roku 1995 se

⁵ GABRIEL, J. *Slovník Českých filozofů*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 270.

⁶ Tamtéž, s. 270.

⁷ ŠANTORA, R., ZAJÍC, J. *Erazim kohák- Poutník po hvězdách*. Praha: Portál, 2001, s. 51-52.

⁸ GABRIEL, J. *Slovník Českých filozofů*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 270.

přestěhoval i se svou ženou Dorothy natrvalo do České republiky, učil na Karlově univerzitě v Praze a také jako publicista.⁹

⁹ ŠANTORA, R. ZAJÍC, J. *Erazim Kohák- Poutník po hvězdách*. Praha: Portál, 2001, s. 57-60.

2 Etika, politika a demokracie v pojetí Erazima Koháka

Pojmy jako etika, politika a demokracie používáme i v běžném životě poměrně často, takřka každodenně. Buď sami, nebo o nich čteme v denním tisku, na internetu nebo je slyšíme v médiích, jako jsou televize či rozhlas. Pro každého z nás však mají tyto pojmy trochu odlišný smysl, chápeme je individuálně. Já osobně vnímám etiku jako jakýsi kodex slušného chování, politiku jako službu lidem a demokracii jako možnost ovlivnit politiku, službu lidem a spolupodílet se svým dílem na věcech veřejných. Jedna z definic etiky zní: „*Teorie mravnosti, soustava názorů na mravnost, systém mravních norem; morálka, mravnost.*“¹⁰ Definice politiky zní: „*Veřejná činnost, správa, řízení státu; vztahy mezi státy.*“¹¹ A definice demokracie: „*Vláda lidu; systém institucí dělby a delegace moci.*“¹²

2.1 Etika

Co je a co není etické, je většině lidí celkem jasné. Je to dané jejich určitým morálním kodexem, soustavou mravních norem, které uznává a řídí se jimi majoritní část společnosti. Vždy záleží na výchově a také na společnosti, s níž udržujeme kontakty, na prioritách, které vyznáváme. Každý z nás má a uznává „svoji etiku“, která se více či méně přibližuje té, která je většinou uznána za správnou, danou pravidly. „Lidstvo získalo celkem jasnou představu o tom, jak bychom se měli chovat jeden vůči druhému. Ovšem nepodařilo se nám vyřešit otázku, jak zajistit, abychom se podle těchto zásad chovali.“¹³

Jak jsem již uvedla, etiku většinou uznáváme a respektujeme, snažíme se řídit jejími pravidly. Jsme ovšem lidé, tvorové chybující, nejsme roboti. Proto ne vždy se nám daří dodržovat stanovená pravidla, ne vždy se řídíme rozumem. Jak uvádí Erazim Kohák: „*Snad my běžní smrtelníci potřebujeme etiku pro chybující, tu etiku kázně a poslušnosti.*“¹⁴ Jde jen o to, pokud možno „hřešit“ co nejméně, a pokud už se tak stane, je třeba si „hřích“ přiznat a v budoucnu se chybám vyvarovat.

Jako velký příznivec skautingu a jeho hodnot a ideálů má Erazim Kohák vřelý vztah k přírodě a je jejím velkým ochráncem. Proto vždy připomíná vztah člověka k přírodě, jako důležitou v této souvislosti vidí i tu část etiky, která se k přírodě vztahuje. Uvádí, že lidé jsou

¹⁰ KOLEKTIV AUTORU. *Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům, spol. s r.o., 1998, s. 93.

¹¹ Tamtéž, s. 266.

¹² Tamtéž, s. 64.

¹³ KOHÁK, E. *Orbis Bene Vivendi*. Praha: Junák-svaz skautů a skautek ČR, 2001, s. 73.

¹⁴ Tamtéž, s. 64.

pouhou součástí přírody, nikoliv něčím nadřazeným, ani ničím, co by mělo být jakkoliv zvýhodňováno.

Aby se člověk dle Koháka choval eticky, musí mít rád nejen své nejbližší a sebe, ale i ostatní, snažit se je chápat, odpouštět chyby, být empatický. Jakákoliv neúcta k ostatním lidem vede k sobeckosti, sebelásce a v konečném důsledku ke zlobě a nenávisti.

Co je vůbec láska? „O lásce mohu mluvit tehdy, když ji nechci pro sebe, když to co miluji je pro mě důležitější. Láska totiž neznamena něco hrozně chtít, nýbrž někomu, něčemu svůj život zasvětit. Snad nejzákladněji, láska znamená milovat všechnen život, vážit si všeho života – a také být za něj vděčný.“¹⁵ A co je pak život? „Život je dar i zázrak. Je to důvod k děkování. Je to i závazek. Život bychom měli přijímat s úctou a skromností. Smrt jej nesmazává, co jsme milovali, je věčně zapsáno před Bohem.“¹⁶ A jak uvádí Erazim Kohák, a nelze sním než souhlasit, život je vlastně určitý zázrak. A zázrak je tedy co? „Zázrak je všechno. Život jako takový. My ho pak bereme jako všednost a za zázrak považujeme něco nadpřirozeného.“¹⁷ Pak považujeme za zázrak něco, co jím není, a to co zázrakem je, bereme jako samozřejmost. Chybí nám pokora. Erazim Kohák nás nabádá především k tomu, abychom si kladli otázku, co kolem sebe vytváříme – nebe nebo peklo? Jak to myslí? Myslí to tak, že je jen na nás a našem životě, k jaké variantě se svým chováním přikloníme. „Peklo není místo, je to všude, kde slaví vítězství chamtivost, zášť a sobectví. A nebe tam, kde vládne dobrá vůle, vstřícnost, štedrost.“¹⁸ „Víra je celoživotní postoj, způsob bytí a žití. Člověk vnímá svět jako stvoření, které má svůj smysl a mravní řád. Místo, kde má člověk svou úlohu a své místo, kde není cizincem.“¹⁹ Člověk může mít víru a být nevěřící. Neboť „nevěřící může být čestný a moudrý člověk, který se z důvodu krutého světa od víry odvrátil. Ale i lidé, kterým se víra nehodí z toho důvodu, že by laťka Božího řádu stála v cestě jejich zvůli, chamtivosti, zášti a sobectví.“²⁰ V této souvislosti si Kohák klade otázku: Kdo vůbec v etice určuje co je dobré a co zlé? A co vůbec je dobré a co je zlé? „Dobrý je život a vše, co jej podporuje, zlé je všechno, co jej nahlodává a ničí. Dobrá je láska, jež život obklopuje něhou a zlá je nenávist. Dobrá je šetrnost, zlá chamtivost, zlé je plýtvání. Dobrá je štedrost, zlé je sobectví. Dobrá je vůle, zlá zášť a závist. Kdo to určil? Nikdo. Prostě tomu tak je.“²¹ Jsem buď dobrá, nebo zlá. Nebo někdy dobrá a někdy zlá. Když jsem zlá, jsem tím vina, že

¹⁵ KOHÁK, E. *Hesla mladých svišťů*. Praha: Kalich, 2000, s. 13.

¹⁶ Tamtéž, s. 14-15.

¹⁷ Tamtéž, s. 16-17.

¹⁸ Tamtéž, s. 35.

¹⁹ Tamtéž, s. 36.

²⁰ Tamtéž, s. 58.

²¹ Tamtéž, s. 65-66.

jsem zlá. Co je to vůbec vina. „Vina. Doznáním viny začíná dospělost. Přijetím zodpovědnosti. Lítostí nad chybou, výčitkami, snahou o nápravu. Přáním, aby mi bylo odpuštěno. Ale nesmím svou vinu zapírat.“²² Kohák se dále ptá. Proč a z jakých důvodů a příčin jsme vůbec někdy zlí, proč se nechováme tak, jak bychom měli? Na tuto otázku Kohák odpovídá: „*Pokušení je situace, v níž se krátkodobý zájem jeví důležitější či schůdnější než třeba i daleko cennější dlouhodobý zájem. Pokušení je snadné, laciné, malé dobro*“²³

Je lidskost vlastnost, kterou můžeme považovat za etickou hodnotu? Bezesporu. Lidskost a humanita je podle mě základní vlastností a hodnotou člověka. Podle Jiřího Wolкера je, aspoň jak to chápu já lidskost daná jeho citátem: „*Lidé lidem dveře otevírají.*“²⁴ Erazim Kohák etiku, mimo jiné, charakterizuje jako „soubor zvyklostí, na základě kterých je společnost zvyklá jednat. Jde o něco, na co jsme zvyklí, co nás nijak zvlášť nevzrušuje, ať už se jedná o občanský zákoník nebo biblické desatero.“²⁵ Co se týká etiky, můžeme zde přiřadit nepřeberné množství kladných lidských vlastností. Další z nich je dobrodiní, které Lucius Annaeus Seneca chápe jako vlastnost člověka, kterou se nechlubí, protože ji považuje za samozřejmou: „*Kdo prokázal dobrodiní, ať mlčí, ať vypráví ten, kdo je přijal*“²⁶ Můžeme do etiky zařadit přátelství? Jsem o tom bytostně přesvědčena. Můžeme polemizovat o tom, co je víc. Přátelství nebo láska? Je na každém z nás, co z nich považujeme za „lepší“ za hodnotnější. V každém případě jde o vztahy lidí, které jsou nám nejbližší, a které bychom měli považovat v našem životě za jedny z nejstěžejnějších. Jack London charakterizuje přátelství takto: „*Odsuzuju-li chyby svých přátel, to ještě neznamená, že bych je měl přestat mít rád.*“²⁷

Nebo je víc láska? A jaký druh lásky? Láska k bližnímu, láska k penězům, láska k Bohu, sebeláska...? Jistě víme, kterou lásku lze považovat za tu správnou za tu mravní, etickou. Ale opravdu občas nepocítíme „lásku“ k něčemu, co za etické nelze považovat? Pokud k sobě budeme opravdu upřímní, tak si přiznáme, že občas takovou „falešnou lásku“ občas pocítíme. Budeme-li se věnovat problematice té „správné lásky“, tak se můžeme zabývat i láskou k lidem, zvířatům, přírodě a mnoha dalším. Paul Gauguin přirovnává lásku k další lidské potřebě, a to práci. A asi nejen u něj vítězí láska. „*Život bez práce je nudný, ale bez lásky je nesnesitelný.*“²⁸ Já osobně mám však pocit, že lásku k práci cítit nelze. Práce mě

²² KOHÁK, E. *Hesla mladých svišťů*. Praha: Kalich, 2000, s. 69-70.

²³ Tamtéž, s. 88-89.

²⁴ *Praktický kalendář 2012*. Praha: Helma 365, s.r.o., 2011.

²⁵ KOHÁK, E. *Svoboda svědomí soužití*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s. 14.

²⁶ *Praktický kalendář 2012*. Praha: Helma 365, s.r.o., 2011.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž.

může pouze naplňovat a bavit, není to však láska, ale pouze dobrý pocit z toho co dělám. Émile Zola naopak favorizuje první lásku. Asi ani on by nebyl ve svém názoru osamocený, ale naopak by získal na svoji stranu mnoho a mnoho příznivců. Snad kromě těch, kteří mají na svoji první lásku nepříjemné vzpomínky nebo mají vůbec s první láskou negativní zkušenosti. „*První láska je los, který nevyhrává, ale celý život si pamatuješ jeho číslo.*“²⁹ Náš nedávno zesnulý novodobý demokratický prezident Václav Havel vyznával a věřil heslu „Láska a pravda zvítězí nad lží a nenávistí“. Nepřála bych si nic jiného. Bohužel realita je poněkud jiná... Vítězslav Hálek chápe pravdu a lásku takto: „*A kdyby pravda bylo vše a láska jenom snění, já bych se k spánku položil a nechtěl probuzení.*“³⁰ Erazim Kohák jako věřící člověk chápe víru jako důležitý nástroj bytí člověka. Sympatické je, že nikomu ji však nevnucuje. Jak sám ví, je mnoho dobrých lidí, kteří z různých důvodů věřící nejsou. A jako moudrý a zkušený člověk jim to nemá za zlé. Básník Jaroslav Vrchlický má následující názor: „*Mnoho může síla duše, mnoho víra, mnoho naděje, ale všechno zmůže jedině láska.*“³¹ Jiný názor má věhlasný filozof, jiný věhlasný spisovatel. Je jen na nás, ke komu se přikloníme se svým názorem my.

Láska k životu je také velmi individuální. Měli bychom si svého života vážít a být vděční za to, že tady můžeme být a žít. Ale říkejme to člověku, který ztratil smysl života, matce, která přišla o své dítě. Ruku na srdce, budeme v tomto okamžiku cítit lásku k životu, bude se nám chtít žít? Pokud budeme věřící, budeme to mít o něco snazší. Pokud budeme nevěřící...? Pak by mohlo být řešením krédo Jana Nerudy: „*Moudré je říct si každého dne – kéž si uchovám lásku k životu.*“³²

Do etiky řadíme vesměs „kladné“ lidské vlastnosti. Slabost sem asi nezařadíme. Ale přiznání slabosti? Určitě. Kdo z nás není někdy slabý, bezmocný, kdo z nás je bezchybný? Dovolím si tvrdit, že nikdo. A měli bychom ocenit a vážít si těch z nás, kteří umí přiznat své slabosti, své vlastní chyby. Zoceluje nás to a dělá nás to před ostatními „lidštější“. „*Člověk získává na síle tím, že se přiznává ke svým slabostem.*“³³ – Honoré de Balzac. A Oscar Wilde definuje zkušenosti jako „vlastní chyby“.

Může být moc prospěšná ostatním lidem? Pokud se nad tím nezamyslíme a „vypálíme“ odpověď od boku bez zamyšlení, tak rozhodně ne. Jak by nám mohl být prospěšný někdo, kdo nám vládne, kdo má nad námi moc, kdo je „nad námi“? Pokud se na problém podíváme

²⁹ *Praktický kalendář 2012*. Praha: Helma 365, s.r.o., 2011.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

jako John Ruskin, dáme mu za pravdu. On sám se domnívá, že „*moc není dána člověku, aby utlačoval slabého, nýbrž aby ho podporoval a pomáhal mu.*“³⁴ Je otázkou, zda to tak chápou současní mocní, jestli berou moc jako prostředek k pomoci těm, kteří to potřebují, anebo berou moc spíše jako prostředek k hromadění vlastního kapitálu, budování kariéry bez ohledu na ostatní. Současná politická garnitura se, v nemalé míře, citátem Johna Ruskina neřídí... Je otázkou, kdy a za jakých okolností se dočkáme toho, aby moc byla využívána ve prospěch potřebných, a ne zneužívána těmi, kteří potřební nejsou. Těmi, kteří jsou vzdáleni filozofickému cítění Erazima Koháka a snad i většiny z nás. Kdo nám před zneužíváním mocných pomůže? Nikdo, pouze my sami. Tím, že budeme žít nejen podle etických norem, nebo podle desatera. Ale i tím, že se zúčastníme správy věcí veřejných, že budeme chodit volit. Protože pokud bychom se voleb nezúčastnili, pak nemáme právo výsledky voleb kritizovat. Jen my sami si můžeme pomoci. Anebo spoléhat na tvrzení Františka Ladislava Riegera, který má za to, že: „V politice je nejlepším měřítkem moudrosti výsledek“.³⁵

Věřící pak budou spoléhat i na pomoc toho nejvyššího – Boha. Podle Immanuela Kanta nám „*Proti trampotám dal Bůh tři věci – naději, spánek a smích.*“³⁶ Myslím, že je však lepší spoléhat na nás všechny, co máme zájem o spokojený život. A taky na další velmi důležitou věc, která je v dnešní době zjevně podceňována. Nebo spíše nedoceňována a tou je vzdělanost. A to by se společnosti mohlo v budoucnu vymstít. Šetřit totiž na vzdělanosti společnosti se zatím nikdy nevyplatilo. Podle Diógéna „*Vzdělání přináší mladým lidem umírněnost, starým útěchu, chudým bohatství a bohatým ozdobu.*“³⁷ Tento citát velmi věrně vystihuje potřebnost a nutnost vzdělání všech vrstev společnosti. Asi by ho měl znát každý z těch politiků, kteří podceňují potřebnost a důležitost vzdělání. Protože, jak uvádí Aristotelés: „*Vzdělání je nejlepší cestovné pro stáří.*“³⁸

Nelze spoléhat jeden na druhého a už vůbec nelze spoléhat na štěstí. Všichni se musíme podle svých sil a možností snažit žít co nejlépe, co nejetichtěji. Pak můžeme být šťastni. „*V smutku si vystačíme i sami se sebou. Ale když chceme prožít plné štěstí, musíme se o ně s někým podělit*“³⁹ – Mark Twain. Ale musí přijít. Jak říká Diógenés: „*Raději kapku štěstí než bečku rumu*“.⁴⁰

³⁴ *Praktický kalendář 2012*. Praha; Helma 365, s.r.o., 2011.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

2.2 Politika a demokracie

Jak jsem již zmínila, politika je veřejná činnost, správa řízení státu a vztahy mezi státy. Demokracií jsou označovány různé politické systémy i státní formy. Jedná se zejména o souhrn lidských a občanských práv, jak je ve smyslu přirozeného práva přineslo osvícenství – právo na život, svobodu a vlastnictví (Locke), vedoucí ke svobodě vyznání, mínění, slova, shromažďování, povolání, sdružování, k právu na práci, vzdělání, principu rovnosti (Rousseau), vedoucí k rovnosti před zákonem, politických práv. Moderní demokracie, dle Kohákovy mínění, spočívá dále na principu suverenity lidu (vláda lidu, lidem a pro lid – Lincoln), uplatňujících se právem všeobecných, rovnoprávných, svobodných a tajných voleb, jimiž se vláda tvoří, kontroluje a vládě ukládá zodpovědnost vůči všem občanům. Demokracii charakterizujeme také jako výkon vlády, v určitých politických systémech kombinací konkurujících nebo kooperujících politických stran, z pověření a pod kontrolou občanů. Rozlišujeme demokracii přímou (plebiscitní, nepřímou (reprezentativní), sociální, hospodářskou, pluralitní, centralistickou, konstituční, absolutní, liberální (minoritní), parlamentární, prezidentskou, lidovou a jiné podle principů a kritérií, které se v příslušné formě a typu vyskytují.⁴¹

Kohák uvádí, že - demokracii nemůže nikdo UDĚLAT ZA NÁS. On sám demokracii chápe především jako životní postoj osobní odpovědnosti za věci veřejné. Vyžaduje stálý zápas s občanskou lhostejností, s iluzí, že se nemusíme starat, že se to nějak stane samo, nebo že to někdo udělá za nás.⁴²

S tímto myšlením a názory, že se věci stejně nějak vyvinou, že je nemůžeme ovlivnit, a proto nemá cenu se jakkoliv angažovat, se setkáváme velmi často. Ale když tak budeme uvažovat i konat všichni? Kdo potom bude ovlivňovat náš život? To může být různé. Ale také se klidně může jednat o bezcharakterní korupčníky, bezohledné kariéristy nebo sociopatické osobnosti. Pak si ale nemůžeme stěžovat. Opravdu za nás nikdo nic neudělá, sami jsme strůjci svého štěstí. Je jenom na nás, jak svůj život prožijeme. Ale nejde jen o nás, jde i naše potomky. Aspoň to by mohla být pro nás motivace pro naše úsilí, naši angažovanost a snahu věnovat se věcem veřejným.

Jak Kohák dále zdůrazňuje: „*Totíž demokracie, to není jen otázka voleb. Je to především postoj k životu. Stát může být demokratický jen tam, kde jsou demokratičtí i občané*

⁴¹ GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1992, s. 58-59.

⁴² KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 7.

ve své prosté každodennosti. Náš první prezident tomu říká *DEMOKRACIE V NÁS*. Je to způsob obcování člověka s člověkem, založený na odpovědnosti občanů za věci veřejné, na vzájemné úctě a na předpokladu čestnosti a dobré vůle. To asi je ono tradiční americké pojetí demokracie – přijetí odpovědnosti za sebe, za druhé i za společné dobro. Vláda nám nevládne, nýbrž slouží. My sami, my všichni si vládneme, my sami neseme odpovědnost. Je to vlastně občanská samospráva.“⁴³

Pokud tuto odpovědnost nebudeme cítit, pokud tuto pravdu nevezmeme za svou, pak nám opravdu budou vládnout ti, co chtějí mít moc pouze pro svoje dobro, a ne ti, kteří nám budou sloužit. Protože, jak Kohák uvádí: „*Všichni občané bez rozdílu pohlaví, vyznání, národnosti a čehokoliv, doslova všichni občané mají právo podílet se na správě věcí veřejných, ať přímo či nepřímo. To je třeba opakovat znovu a znovu: DEMOKRACIE JE VLÁDOU VŠECH OPROTI VLÁDĚ JAKÝCHKOLIV VYVOLENÝCH.*“⁴⁴

Občané mají právo podílet se na věcech veřejných. O povinnost se nejedná. Ale rozumím tomu, že v reálném životě by to moc užitku nepřineslo. Pokud je totiž někdo k čemukoliv nucen, tak se stejně snaží tuto povinnost obejít. V takovém případě je nulová motivace a bez té se žádná činnost nedá vykonávat pořádně.

Kohák mimo jiné i uznával a respektoval osobnost T. G. Masaryka jako filozofa i jako člověka pro jeho ušlechtilé lidství. „*Představa, že lidé jsou schopni pečovat také o dlouhodobé obecné dobro, vzdát se pro ně okamžitého uspokojení, obětovat svůj osobní zájem pro dobro společnosti – to je obrovský morální výdobytek. A důvěra v to, že lidé jsou schopni takového vývoje k plnému lidství – k HUMANITAS – to je asi to hlavní, co pro mě znamenal Masaryk jako filozof*“⁴⁵ vyznal se Kohák.

Obětování se věcem veřejným, prací pro blaho ostatních, ale ne z donucení, proto, že musím, ale chci, to je to co Kohák zdůrazňuje, čeho si velmi cení. „*V plném anglosaském smyslu pak demokracie znamená také ochotu všech občanů PŘIJMOUT ODPOVĚDNOST za sebe a za věci veřejné, činně se zajímat a podílet se na nich. Lidé vládnou sami sobě: třeba odnesou plastovou láhev do sběru a nepohodí ji do potoka, ač jim to žádný policajt nepřikazuje. Nečekají, až to vláda udělá za ně. Sami se dají dohromady třeba v rodičovském*

⁴³ KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 11.

⁴⁴ Tamtéž, s. 14-15.

⁴⁵ ŠANTORA, R. ZAJÍC, J. *Erazim Kohák- Poutník po hvězdách*. Praha: Portál, 2001, s. 29.

*sdužení nebo klubu na ochranu památek či životního prostředí. To je ten pravý opak totality: svéprávní občané, kteří přijímají odpovědnost za sebe i za věci veřejné.*⁴⁶

U nás bude trvat asi ještě několik generací, než se budeme schopni starat nejen sami o sebe, ale žít tak, aby náš způsob bytí byl prospěšný i ostatním. Možná mám až příliš pesimistický názor. Velmi ráda bych se ve své vizi mýlila. Bude důležité, jak se nám podaří příští generaci vychovat k tomu, aby dokázala respektovat základní morální principy. A také na ochotě každého z nás tyto principy dál předávat. Pokud je sami neuznáváme nebo je považujeme za nedůležité, tak o nich nemůžeme ani nikoho dalšího přesvědčit. Pokud dokážeme, „*že jsme schopni slušnosti a štědrosti, nejen sobectví a dravosti, že vystačíme s vládou, která pečuje, že nepotřebujeme vládu, která vládne a krotí,*“⁴⁷ pak jsme na „dobré cestě“.

V dnešní společnosti je dle mého soudu až příliš v popředí potřeba být úspěšný, bohatý. Ale nesmí to být na úkor lidské slušnosti, vzájemné tolerance a úctě k člověku. Nesmí se jednat o egoistické a sobecké chování. Peníze, moc a postavení ve společnosti nesmí být prioritou bez ohledu na okolnosti a za každou cenu. Kohák uvádí, že trh vytváří možnost osobní svobody a společenské demokracie. Zároveň však monopolizace trhu vytváří nebezpečí sociální polarizace. Majetek je ten nejzákladnější výrobní prostředek. Proto bohatí zcela zákonitě bohatnou a chudí nevyhnutelně chudnou, až dochází k rozpadu společnosti. To je ta časovaná nálož každé demokracie.⁴⁸ Nebezpečím pro demokracii je i dvojznačnost pojmu. Demokracie může znamenat, že si lidé, všichni lidé, vládnou sami – anebo že ten správný „lid“ vládne těm ostatním. Tato dvojznačnost se projevuje i dnes. Máme nejen tradici masarykovské demokracie, úcty a dobré vůle, nýbrž také nešťastné dědictví zapšklého nacionalismu, nesnášenlivosti, dogmatismu, násilnictví, antisemitismu a agresivního plebejství. I dnes se toto neblahé dědictví projevuje v části tisku. K lidovosti stačí rozvášněný dav. Demokracie si však vyžaduje morálně vyspělé občany a také znalosti, návyky a mechanismy svobodného soužití. Ty v nás naše obrození pracně budovalo – a půl století totality systematicky ničilo. Dnes je potřeba je opět vybudovat. Proti je reklama a ideologie, která dává přednost individuálnímu egoismu před občanskou odpovědností, vládě údajně ELITY před samosprávou všech.

Kohák zásadně rozlišuje pojmy LIDÉ a LID. MY LIDÉ je až sveřepě individualistický a zároveň zásadně demokraticky sdílený. Zahrnuje každého bez rozdílu v úkolu samosprávy

⁴⁶ KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 15.

⁴⁷ Tamtéž, s. 16.

⁴⁸ Tamtéž, s. 24.

společnosti lidí svobodných, rovných a odpovědných. On sám se domnívá, že jsme to my, lidé, sice pohromadě, avšak zároveň jednotlivě každý z nás, ne jakýsi abstraktní monolit LID. Lid nemá společnou vůli, nezávislou na nás, i když zjevně máme společný zájem – i se svými potomky a vši naší zemí. Děláme to však ty a ona a já – a ne jakýsi LID. Demokracie znamená vládu všech lidí, ne jen jednoho lidu. My všichni společně a rovnoprávně spravujeme věci obecné. Každý systém, který ústavně zaručuje přednostní postavení určité skupině lidí, je zásadně nedemokratický. A proto je jedině správné – My lidé této země, všichni její lidé bez rozdílu, společně, ve vzájemné úctě a v dobré vůli svou zem spravující. Naši zem, svěřenou nám předky ku předání potomkům.⁴⁹

Kohák také vyzdvihuje pozitivní smysl pojmu národnost. Ta podle něj může být velikým bohatstvím. Není a nesmí však být nárokem na nadvládu nad jinými, na nadřazenost, výlučnost a uzavřenost. Pokud je národnost mostem k pochopení druhých, může být pro demokracii něčím přínosným. Protože demokracie je společenství nás všech, lidí této země, ve vši naší různosti, společně o tuto zem pečujících. A i když si velmi ceníme svého kulturního dědictví, základem demokracie nejsme my, Chodové, či my, Češi - a nakonec ani my, Evropané. Jsme to my, lidé.⁵⁰

V demokracii, dle Kohákovy mínění, není důležité jen to, kdo vládne, ale i to, jak vládne. Vládnout demokraticky znamená vládnout ohleduplně, s co nejširší podporou všech. Pro demokratickou společnost je nezbytná pravdivá informovanost. Vypělá média se snaží všechny poctivě informovat, ne manipulovat s fakty. Aby byli lidé pravdivě informováni a mohli se tak podílet na věcech veřejných musí být informační média a všechnen kulturní život nezávislý nejen na vládě, ale také na sponzorech a mecenáších.⁵¹ Demokratické rozhodování by mělo být vážné a zodpovědné. Má být výrazem informovaného, reprezentativního a rozvážného rozhodování. Ne odrazem momentální nálady voličů či osobních zájmů jejich volených zástupců.⁵² Ne vždy tomu tak u našich zvolených zástupců bývá. Pohled na poslance v televizních přenosech ze sněmovny je někdy tristní. Jaká to úcta a zodpovědnost k voliči, když je poloprázdná sněmovna, část poslanců čte při projednávání denní tisk, píše SMS zprávy nebo podřimuje? „*Demokracie neznamená jen vládu většiny.*

⁴⁹ KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 34-37.

⁵⁰ Tamtéž, s. 40-41.

⁵¹ Tamtéž, s. 50.

⁵² Tamtéž, s. 52.

Znamená také úctu ke všem, k nám i budoucím, k nám i odlišným.⁵³ Věřme, že tomu tak v nejbližší budoucnosti bude.

Problémem demokracie je, jak dosáhnout toho, aby byla vyvážená vůle většiny a ochrana menšiny. „Každé elitářství, každé vylučování z plnoprávného občanství je nedemokratické. To je nejzákladnější určení. Demokracie je vláda všech, všemi, pro všechny.“⁵⁴ Vždy však nastane situace, kdy určité rozhodnutí nebude pro někoho příjemné. Může to být i rozhodnutí, které by mohlo vadit našim potomkům. Proto je třeba hájit i zájmy budoucích generací. Nejen zájmy menšin, ale i zájmy nás všech proti nám samým. K tomuto problému Kohák říká: „Občanská lhostejnost – ono JÁ SE O POLITIKU NESTARÁM – je pro demokracii smrtelným ohrožením, protože umožňuje třeba jen hrstce nadšenců a fanatiků, aby se stali rozhodnou většinou těch, kdo SE O POLITIKU STARAJÍ. I proto nestačí většinové oprávnění. Demokratická většina si musí dát záležet na ochraně menšin – a to nejen všech, kdo zrovna většinou nejsou, jako opozice či nezletilí, nýbrž i těch, kdo nemají naději, že se v příštích volbách většinou stanou. V takovém postavení jsou například penzisté či Romové, avšak také všichni ti, kdo nikdy zastoupeni nebudou – hory a lesy naší země, zvěř lesní i polní – za něž jsme neméně odpovědní, než za tu většinu těch, kdo přišli k volbám.“⁵⁵ Mállokdy si uvědomíme, že jsme odpovědní nejen za naše nejbližší, za ostatní spoluobčany, ale i za vše kolem nás. Za zvířata, stromy, řeky, vůbec za celou přírodu, která nás obklopuje. Jsme odpovědní sobě i všemu živému i neživému kolem nás. A nesmíme myslet pouze na přítomnost, ale taky na budoucnost. Aby i po nás ještě „něco“ zbylo. Život je nezadatelné právo. Pro lidi, ale i pro všechno co žije. Tedy i pro květinu, stejně i pro zvíře.

Člověk má dle Kohákovy mínění právo na svobodu, právo na pravdu, právo usilovat o štěstí. Demokratická společnost by měla tato práva umožňovat. Ale je tomu tak? „Demokracie není vládou anonymního LIDU. Je vládou každého z nás, ve prospěch jak každého, tak všech nás i budoucích, lidí i přírody. Proto jejím nejzákladnějším a nejobtížnějším úkolem je stále vyrovnávání vůle většiny a práv všech menšin. Nejzákladnějším zastáncem demokracie je ten, kdo se zastává práv všech zneprávněných – řečeno s biblí, sirotů, chudých a vdov.“⁵⁶

Máme plno práv a povinností. Kohák poukazuje na lidská práva, která někteří považují za zákon Boží. Z tohoto důvodu nemohu například zabít uprchlíka, který ilegálně překročil

⁵³ KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 53.

⁵⁴ Tamtéž, s. 57.

⁵⁵ Tamtéž, s. 58.

⁵⁶ Tamtéž, s. 64-65.

hranice, i když není občanem a nemá občanská práva. Protože jsou lidská práva, která přičítáme člověku prostě proto, že je člověkem. Není jednoznačné, jestli je prospěšné označovat základní lidské potřeby jako PRÁVA. Protože vyjadřují absolutní nárok a zároveň uznání závazku. Je pak problém, protože jedno právo někoho omezuje práva druhých. Automobilistovo právo omezuje právo chodce, právo kuřáka pak právo nekuřáka. Proto demokracie závisí bezprostředně na vzájemné úctě a dobré vůli všech. Přesný soupis práv a povinností vždy nevyhnutelně končí neúspěchem.⁵⁷ V každodenním životě nastává nepřeberné množství situací, kdy každý z nás by mohl uplatnit nějaké „své“ právo. Pokud bychom se pak nedohodli, asi bychom se mezi sebou pořád soudili. Proto je nezbytná dobrá vůle, vzájemná úcta a TOLERANCE nás všech.

Aby demokracie fungovala, snažíme se prostřednictvím voleb vybrat takové kandidáty, ke kterým máme důvěru nebo se nám jeví jako nejvhodnější, nebo v systému poměrného zastoupení spíše stranu, která je nám svým programem nejbližší. V takovém případě ale až tak neovlivníme volbu konkrétního kandidáta. Což může být problém v tom, že ideje a program strany bych volila, ale kvůli konkrétní osobě (znám ji jako nespolehlivou, cynickou, ...) ji volit nebudu. Své klady a zápory má však i většinový volební systém. „*Poslanec, většinově zvolený totiž nezastupuje na prvním místě svoji stranu, nýbrž voliče svého okresu, včetně těch, kteří dali svůj hlas někomu jinému. Voliči pak mohou sledovat, jak zastupuje jejich zájmy, zda a jak hlasuje – či hraje počítačové hry – a jak úspěšně řeší problémy, které jim leží na srdci. Pro jeho znovu zvolení je názor voličů důležitější než názor stranických šéfů.*“⁵⁸ Oba systémy mají své klady a zápory. A jak tomu většinou bývá, nejlepší je kompromis. Možnost vyvážení představuje dvoukomorový systém, s jednou komorou volenou v poměrném, druhou ve většinovém hlasování. V demokratické praxi se jedná asi o relativně nejosvědčenější systém. Funkčnost je velmi závislá na velké občanské a poslanecké vyspělosti. Pokud je občan s jiným názorem chápán jako odpůrce či nepřítel, demokratické principy obtížně fungují. Od poslanců pak takový systém vyžaduje ochotu a schopnost povznést se nad osobní zájem a řídit se obecným dobrem. Kde však žijí lidé s klapkami svého NÁZORU na očích a ve střehu proti všem, tam není demokracie možná zcela bez ohledu na systém zastoupení, pro který se rozhodne.⁵⁹ Demokracie si žádá velkou občanskou angažovanost. „*Vláda, to jsou jen naši zástupci. Vladaři jsme my. To je*

⁵⁷ KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 66

⁵⁸ Tamtéž, s. 78-79.

⁵⁹ Tamtéž, s. 80-81.

demokracie – a nejlépe se buduje, když každý začne u sebe, ne prosazováním osobních zájmů, nýbrž společným hledáním věcí obecně prospěšných. ⁶⁰

K základním zásadám demokracie patří dle Koháka pojistka proti ukvapenosti. Existuje takřka ve všech vyspělých demokratických zemích. K tomu patří i zásada dělené moci a vzájemné kontroly. Jsou to tři složky státní moci, které se vzájemně kontrolují – výkonná, zákonodárná a soudní. Výkonnou moc zastupuje ministerský předseda (premiér, předseda vlády) s vládou. Zákonodárná moc patří parlamentu a soudní pak soustavě soudů, kde nejvyšším je Ústavní soud. Nezávislost a kontrolovatelnost je zárukou demokracie. Největší zárukou je pak vědomí občanů, že *„jsou to oni sami, kteří jsou odpovědni za věci veřejné, odpovědni za to, že se o nich budou informovat, že se v nich budou angažovat, budou o nich spolurozhodovat, že jim věci veřejné nikdy nebudou lhostejné. To je velká odpovědnost a také velká příležitost. To je demokracie.* ⁶¹

„Demokracie je záležitostí stálého vyvažování práv a potřeb každého s právy a potřebami všech. ⁶² A jsme opět u problému vzájemné úcty a tolerance. U vůle být nápomocen věcem veřejným svým dílem. Nebýt sobecký, zahleděný na své požitky bez ohledu na ostatní. *„Rovnost před zákonem je naprosto základní podmínkou demokracie.* ⁶³ Ale je tomu opravdu tak? Může být rovnost při soudním sporu mezi dělníkem a bohatým podnikatelem? Dělník si stěží může dovolit zaplatit renomované advokátní kanceláři za právní služby. Otázek rovnosti či nerovnosti mezi námi je bezpočet. Mají být stejné podmínky v léčbě narkomana či kuřáka jako u člověka trpícího vrozenou srdeční vadou? Vadou, ke které svým chováním nijak nepřispěl? Možnost vzdělání uplatňuje se zde rovnost? Má každý rodič prostředky na to, aby jeho dítě mohlo studovat například prestižní soukromou střední jazykovou školu? Nebo školu vysokou? *„Největším nebezpečím pro demokracii je polarizace nesmírně zámožných zoufale bédných.* ⁶⁴

Demokracie je v Kohákově a Masarykově pojetí neustálá diskuze, v hledání nejlepšího ze špatných řešení. Současná politická garnitura u nás mi připadá v mnoha případech jako neschopná dialogu, diskuze. Vzájemné urážky, osobní napadání jsou k vidění v médiích takřka každodenně. Hulvátské chování do politiky nepatří. Nejenom do politiky. První pravidlo diskuse: úcta k osobě druhého, i když naprosto odmítá názory, které já sám zastávám. Druhé: vyslechnout druhého a zvážit co říká, ne ho umlčovat svým názorem.

⁶⁰ KOHÁK, E. Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 81.

⁶¹ Tamtéž, s. 91.

⁶² Tamtéž, s. 100.

⁶³ Tamtéž, s. 101.

⁶⁴ Tamtéž, s. 103.

Nepřekřikovat, nýbrž vyslechnout, tázat se a porozumět. A nakonec třetí pravidlo: neškatulkovat, nenálepkovat – držet se podstaty, ne pojmenování.⁶⁵ Nevím, jestli bych si z poslední doby vybavila někoho z politiků, který ctí všechna tři výše zmíněná pravidla vzájemné diskuze.

Já osobně jsem totalitu u nás nezažila, takže osobní zkušenosti nemám, ale z vyprávění svých rodičů a prarodičů vím, že se o politiku moc nezajímají. A kvůli komunistické straně, která měla svou vůdčí úlohu zakotvenou v Ústavě, už vůbec neuznávají stranickost. Rozhodně už ne pak tu komunistickou. Jsou nestraníci. I když o politiku už se zajímají a volit chodí. V naší společnosti je díky totalitní minulosti asi větší odpor ke všemu stranickému. Kohák uvádí, že lidé nechtějí vyslechnout jeho důvody, proč fandit drahám. „Řeknou mi, že fandím dráze, protože to má ta moje partaj v programu. Prostě tam, kde jsou strany, končí diskuze a začíná svár.“⁶⁶ „Mezi stranickým a demokratickým myšlením je opravdu zásadní rozdíl. Straník myslí v relacích PŘÍTEL x NEPŘÍTEL – a zajímá ho jen to, jak prosadit svou a ZVÍTĚZIT nad NEPŘÍTELEM. Jenže demokracie není boj. Demokracie předpokládá dobrou vůli ke společnému hledání optimálních řešení i při největších názorových rozdílech.“⁶⁷ Přesto však demokracie bez politických stran nemůže fungovat. Myšlenkové názory a proudy se musí spojit do několika uskupení, jinak by nebylo možné vyřešit žádný problém. Prostě je nutné volit menší zlo a tím strany jsou. Optimální počet je těžké určit. Určitě by to neměla být strana jedna, určitě ne třeba padesát stran. „Demokracie znamená vzájemnost, stranictví konfrontaci. Proto Masaryk tolik zdůrazňoval potřebu NEPOLITICKÉ POLITIKY – občanské angažovanosti, která se zaměřuje na řešení problémů, ne na boj o moc.“⁶⁸ Masaryk uvádí – strany slušných lidí budeme mít teprve tehdy, až do stran začnou vstupovat slušní lidé, kteří se dnes stran straní.⁶⁹ A tím myslel lidi, kteří budou z nepolitické politiky, občansky angažovaní. Musí se jednat o slušné lidi, tolerantní, naslouchající, kteří věří, že svou prací mohou pomoci věcem veřejným. Pak se strany stanou nástrojem demokracie, jak si každý slušný občan přeje.

Opozice, jak ji povětšinou známe z našeho politického prostředí, je především seskupení politických stran, které neguje vše, co navrhne vládnoucí garnitura. A je jedno, kdo vládne a kdo je zrovna v opozici. O nějaké konstruktivní opoziční politice se hovořit nedá. Má to tak být, je to tak správné? Určitě ne. Vládnout mají přece všichni lidé. To znamená vláda,

⁶⁵ KOHÁK, E. Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 109-110.

⁶⁶ Tamtéž, s. 123.

⁶⁷ Tamtéž, s. 124.

⁶⁸ Tamtéž, s. 127.

⁶⁹ Tamtéž, s. 128.

opozice, voliči i nevoliči. „*Osud opozice a všech menšin je nejcitlivějším barometrem demokracie. Vyjádřit vůli většiny dokáže i rozvášněný dav. Zajistit nejen práva, nýbrž především plnou spoluúčasť menšiny na životě společnosti, to je nejnáročnější úkol demokracie.*“⁷⁰ Demokracie chápe nesouhlas jako platný způsob občanské účasti, ne jako zradu či nepřátelství. Korupce je zásadně nedemokratická, protože ochromuje celospolečenskou diskuzi. Také lež a násilí. Ale v rámci pravidel demokratického soužití není opozice ani zrada, ani hrozba, nýbrž legitimní a vysoce potřebná forma demokratické účasti.⁷¹ Nikdo z nás se nevyvaruje chyb. Ani vláda ne. A opozice je ochránce před chybami vlády. Pokud to vláda chápe jinak a opozici tuto činnost neumožní, nemá mnoho šancí se chyb vyvarovat a především uvědomit si je. Opozice vytváří vyváženost v demokratickém systému, protože zastupuje zájmy těch, kteří nevolili ty, kteří vládnou.

Kohák hovoří o trojí krizi, současná společnost demografické, ekologické a morální. Úkolem demokracie bude mimo jiné vypořádat se s populační krizí, která u nás bude nejspíše znamenat prudký příliv běženců ze všech koutů světa.⁷² Ekologická krize je problém, který zajímá čím dál tím více lidí, což je jenom dobře. Především by se nad tímto problémem měli zamyslet námi zvolení zastupitelé, kteří účinnými zákonodárnými iniciativami mohou tento problém řešit. Nejen mohou, ale musí. Morálka je forma vžitých návyků. Samozřejmých. Jako třeba návyk poctivosti, slušnosti, úcty. Ekologie, populační politika a morální obroda se nedají urychlit mocí. Vyžadují přímou spoluúčasť všech na formování civilizační strategie, na rozhodování o ní i na jejím uplatnění. Jenom když každému z nás, z vlastního přesvědčení půjde o řešení globální, populační, ekologické a morální krize, bude řešení možné.⁷³

Musíme se naučit žít v multikulturní společnosti, která nás, budeme-li chtít, může jenom obohatit. Snad budeme chtít. Jak Kohák uvádí, ekologická krize má dvojí rozměr. Jedním je naše vlastní plýtvání a naše vlastní chamtivost. Musíme se přeorientovat od chamtivosti ke spokojenosti a od panovačnosti ke spravedlnosti. Americký ekolog, Aldo Leopold, definoval etiku jako dobrovolné sebeomezení ve prospěch jiného. Teda omezení nadspotřebních společností ve prospěch trpící přírody a hladovějících národů. Pak můžeme budovat demokracii do ekologické nepohody.⁷⁴

⁷⁰ KOHÁK, E. Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 137.

⁷¹ Tamtéž, s. 137.

⁷² Tamtéž, s. 153.

⁷³ Tamtéž, s. 156.

⁷⁴ Tamtéž, s. 157.

Do budoucna máme dostatek úkolů, ale i dostatek možností jak zlepšit svůj život. Úctou k druhému, skromností, angažovaností, prostě vším, čím můžeme pomoci vylepšit naše bytí.

3 Ekologická etika

Podle Erazima Koháka je etika: „*soubor pravidel úspěšného obcování člověka s člověkem.*“⁷⁵ Ekologická etika je potom velmi podobná s tím rozdílem, že místo vztahu člověka s člověkem, jde o vztah člověka a mimolidského světa. Dnes se zájem o ekologickou etiku zvýšil a to z důvodu ekologické krize, kdy jsme si uvědomili, že nemůžeme brát přírodu jako samozřejmost a přísun surovin. S tím souvisí i přístup současné vládnoucí garnitury, která dovoluje, možná i podporuje toto naše chování a jednání. Pokud vláda dovolí zničit krajinu například povrchovým dolováním, nechová se demokraticky, i když se jí podaří získat momentální většinu v parlamentu.⁷⁶ Všechny ukazatele naznačují, že my svým jednáním narušujeme biosféru, která pak není schopná udržovat prostředí vhodné pro lidský druh života.⁷⁷

S ekologickým ohrožením se setkáváme na třech úrovních. Jednou je poškození životního prostředí ať už těžbami, nebo rozvojem automobilismu a další kroky, kterými děláme vzduch nedýchatelnějším a lesy zmírajícími. Jako druhou úroveň vidí Erazim Kohák globální. Sem zařazuje mimo jiné zvyšování průměrné teploty Země, s velkým počtem negativních následků. Poslední úroveň je úroveň osobní, jde o vztahy lidí k sobě navzájem i k přírodě. I když se nezdá, může být právě tato úroveň v mnohém klíčová. Vypadá to, jakoby smyslem života lidí bylo mít čím dál víc a úkolem státu je to vše zařídit. Obnovení lidských vztahů by mohlo vést k řešení problematiky ekologického ohrožení.⁷⁸

Erazim Kohák v problematice ekologie používá často pojem žlutý lak. Nebo přesněji došel nám žlutý lak, a tím má na mysli, že bezohledným chováním, které nám doposud procházelo, ale již neprochází, dochází právě zmíněný žlutý lak. Náš přístup k přírodě se od našich předků nezměnil, nezměnila se ani příroda. Jediné, co se změnilo, jsme my, lidé. Stali jsme se mocnějšími, náročnějšími a početnějšími. Řešením současné situace je, zamyslet se, jak změnit zacházení s přírodou k poměru početnosti lidstva. Problémem dnešní populace je, že se nespokojíme s tím, co máme, ale chceme pořád víc. I v obyčejné televizní reklamě, kdy nás ujišťují, že zakoupením výrobku, se staneme více než šťastnějšími, že štěstí je na dosah, ještě jsme však nekoupili dost, vidíme, že i svět nás nabádá k tomu chtít víc.⁷⁹ „*Nekonečný*

⁷⁵ KOHÁK, E. *Zelená svato:zár.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 16.

⁷⁶ KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 48.

⁷⁷ KOHÁK, E. *Zelená svato:zár.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 18.

⁷⁸ Tamtéž, s. 18-19.

⁷⁹ Tamtéž, s. 23.

nárok v nekonečném světě je kořenem ekologické krize.“⁸⁰ Podle mého názoru jsou Kohákovy názory velmi promyšlené a „krásné“, bohužel se domnívám, že k realizaci by bylo zapotřebí, aby všichni lidé souhlasili s jeho názory. Nejen souhlasili, ale také se jimi řídili, což je, alespoň podle mého názoru, nemožné.

Důležitým faktorem v ekologii je vztah člověka k přírodě celkově.⁸¹ Já osobně mám ke zvířatům i k přírodě velmi kladný vztah, i když nedodržuji všechny podmínky, které zabraňují znečišťování ovzduší. A mám pocit, že dnešní člověk, tedy ani já, už není schopen nejezdit například autem, autobusem, či jiným dopravním prostředkem znečišťujícím ovzduší. Celkový postoj Evropanů je panský. Evropané se nadřazují všem ostatním, ne jen mimoevropským národům, ale také mimolidskému světu.⁸²

Erazim Kohák si v souvislosti vztah člověk a zvíře pokládá otázku: Má zvíře duši? Názory lidí se různí a to hlavně v souvislosti s tím, o co se člověk zajímá. Ochránci přírody tvrdí, že ano, zato ti, co například dělají pokusy na zvířatech, říkají, že ne. Každý tvrdí, co se mu hodí, avšak nikdo z nich neříká, co znamená to „mít duši.“ Samotný pojem duše je ovšem velmi problematický. V dnešní době člověk duši nemá, protože jí je. A proto říci o zvířeti zda má či nemá duši, neřeší nic. Řekneme-li ale, že zvíře duši je, znamená to, že je schopno cítit radost, smutek, bolest i strach a má právo na ohleduplné zacházení. S tímto přichází i přehodnocení lidské nadřazenosti, protože lidé si uvědomují, že nejsou o nic lepší než zvířata.⁸³

Uvědoměním si, že máme my, lidé místo mezi zvířaty nás nutí k přemýšlení. „*Dobývat přírodu, nebo ji šetřit?*“⁸⁴ Bije se v nás lidská ohleduplnost a střet zájmů. Na otázku co s tím, můžeme najít tři odpovědi. Někteří lidé jakožto páni přírody tvrdí, že utrpení zvířat je přirozené a nezbytné. Jiní mohou říct, že různí živočichové jsou různí, avšak rovnoprávní a mohou tak odmítnout se jakkoli podílet na jejich zneužívání. Třetí možnost je snaha o kompromis a to uspokojit potřeby lidstva a zároveň omezit základní potřeby ostatních živočichů.⁸⁵ Já osobně se jako asi většina lidí přikláním ke třetí možnosti, ovšem v mém názoru hraje roli jakési rozlišení zvířat hospodářských a tzv. domácích mazlíčků. Víím, že všechna zvířata mají duši, ale mají také svůj životní úděl. K tomuto problému se vztahuje, i problém vegetariánství, který není problémem pouze praktickým, ale také filosofickým. Znovu je tu možný trojí přístup. První přístup je založen na odmítnutí jakéhokoli pocitu viny.

⁸⁰ KOHÁK, E. *Zelená svato:zár*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 24.

⁸¹ Tamtéž, s. 29.

⁸² Tamtéž, s. 29-33.

⁸³ Tamtéž, s. 37-39.

⁸⁴ Tamtéž, s. 41.

⁸⁵ Tamtéž, s. 41.

Druhým je odmítnutí zla a usilování o nevinnost. Třetí přístup je založen na kompromisu, jde o to nezabíjet zbytečně.⁸⁶ Já osobně vegetariánkou nejsem, i když se mi zabíjení zvířat nelíbí. Samozřejmě odsuzuji jakékoliv pokusy na zvířatech a týrání zvířat pro potěšení či zábavu.

Vztah člověka k ostatním zvířatům nazývá Kohák mikrokosmem, vztah lidstva k přírodě pak makrokosmem. Důležité je dle jeho mínění, jak přírodu vnímáme, jak si ji vykládáme. Má určitou hodnotu a smysl. V této souvislosti Kohák říká: „*Nevystačíme proto s popisem toho, jak lidé přírodu vykládají. Potřebujeme si položit otázku, jak ji prožívají a vnímají.*“⁸⁷ Existují tři základní možnosti lidského vztahu k celku života či přírody. První zásadní prožívání přírody představuje život lovců – sběračů, kteří nehospodaří ani nevládnou přírodě, pouze přijímají její dary. Pouze s údivem a bázní přijímá, co mu příroda poskytuje. Druhý zásadní způsob vnímání a prožívání přírody je způsob pastýřů a zemědělců. Tady už nejde o pocit naprosté závislosti. Zemědělec není pasivním příjemcem dobra. Je závislý. Zničit ho může sucho, deště, neúroda. Zemědělec ji respektuje a stává se jejím partnerem. Člověk je součástí řádu, uspořádanosti přírody. Bezprostřední vědomí partnerství s přírodou a pocit závislosti klesá u třetího způsobu prožívání přírody je zážitek řemeslníka – trhovce. S tím, že klesá každodenní styk s přírodou, tak klesá samozřejmě i ono vědomí partnerství a závislosti. Člověk je i nadále silně závislý třeba na přítoku čisté vody a odvodu odpadu, ale tu závislost si již tak silně neuvědomuje.⁸⁸ Je to tím, že určité věci dnes bereme jako samozřejmost. Až ve chvíli, kdy přestane téct voda, nebo uvidíme přeplněné kontejnery a nemáme kam vysypat odpad, si tyto věci uvědomíme. „*to tedy jsou tři zásadní možnosti, jak lidé mohou prožívat přírodu – jako posvátnou přítomnost, jako partnera a jako cenný dar, za nějž je třeba děkovat*“⁸⁹

Dnešní společnost touží mít stále „víc“ což je svým způsobem nepřírozené. Ve většině lidských i zvířecích společenství, žijících v rámci určitého řádu, je pravidlem „dost“ spíš než „víc“. Pokud je uspokojena jejich potřeba, přestávají pracovat. Odpočívají nebo si hrají. Chtít stále VÍC, bezdůvodně víc, je zcela nepřírozené. Přírozené je DOST.⁹⁰ Je člověk rušivým vetřelcem v řádu přírody? Je jím už tím, že je nebo se stává rušivým elementem až určitým způsobem svého chování? „*Pokud by člověk byl škodnou NUTNĚ, prostě svým bytím, pak jediným řešením ekologické krize by bylo, aby lidstvo zničilo samo sebe a příroda mohla žít svým přírozeným životem. Pokud se škodnou stává JEN ZA URČITÝCH PODMÍNEK, pak má*

⁸⁶ KOHÁK, E. *Zelená svato:zár*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 51.

⁸⁷ Tamtéž, s. 62.

⁸⁸ Tamtéž, s. 62-63.

⁸⁹ Tamtéž, s. 64.

⁹⁰ Tamtéž, s. 65-66.

*smysl usilovat o šetrný způsob života.*⁹¹ Na první pohled se zdá, že jde v jistém smyslu o extrémní a tvrdé uvažování, ale já jsem přesvědčena, že člověk není „škodnou“ pouze tím, že je, ale že „škodnou“ se může stát pouze svým nešetrným vztahem k přírodě. A to záleží pouze na nás samých, aby nebylo nejlepším řešením ekologické krize to, aby se lidstvo muselo samo zničit. Stačí pouze vhodné soužití, respekt a slušné ekologické chování. To snad není příliš.

Podle Kanta by *„člověk neměl týrat zvířata, protože to je nevkusné a nevhodné rozumové bytosti, avšak ne proto, že by zvířata měla jakýkoliv nárok na ohled.“*⁹² V důsledku je to správné, protože zvířata se opravdu týrat nemají a nesmějí. Ale zdůvodnit to pouze tím, že člověk má mít rozum? Kde pak je úcta ke všemu živému a neživému kolem nás? Kde je respekt? Nestačí pouze to, že je to rozumné. To by postrádalo jakýkoliv prvek lidskosti. A my jsme LIDÉ.

Konzumní způsob života, kdy platí VÍC než DOST, je však zhoubný. Všudypřítomná reklama nás „nutí“ stále něco nového mít, bez ohledu na to, zda to opravdu potřebujeme. *„Dnes nakupujeme, procházíme se obchodním domem a hledáme NĚCO KE KOUPI. K tomu ovšem potřebujeme stále víc skladovacího prostoru a hlavně stále více peněz. Jako všichni narkomani obětujeme i my volný čas, lidské vztahy, záliby a i čest a svědomí té jediné potřebě: zajistit si další dávku své drogy – další nákup.“*⁹³ Myslím si, že tato formulace je výstižná a nejedná se o nadsazené přirovnání. Opravdu je pro některé z nás nákup droga. Já osobně se považuji za lehce podprůměrnou „uživatelku drog“. Je však otázkou, zda to není pouze tím, že nemám neomezený kapitál. Vůbec zajímavá otázka. Je „užívání drog“ – nákup přímo úměrný množstvím peněz? Doufám, že tomu tak není a vždy záleží na osobnosti a hodnotovém systému konkrétního člověka. Společnost je třeba motivovat, aby žila ekologicky. Podle Gorea nestačí měnit lidi, je třeba měnit pravidla jejich vzájemného soužití. Musí se odměňovat to, co vede k dlouhodobé udržitelnosti – a zabraňovat tomu, co ničí trvalou udržitelnost života a její předpoklady. Daňové zvýhodnění recyklace před užíváním nových zdrojů, zvýhodnění hromadné kolejové dopravy a znevýhodnění individuálního automobilismu, zvýhodnění šetrnosti, naopak znevýhodnění nadbytečného konzumu, třeba zdaněním půjček a osvobozením úspor od daní, omezené nejzhoršující reklamy. To všechno jsou možné nástroje. Je potřeba také vytvářet takovou civilizační strukturu, která bude podporovat všechno, co je v lidech zdravé, a bude zabraňovat tomu, čím

⁹¹ KOHÁK, E. *Zelená svato:zář*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 70-71.

⁹² Tamtéž, s. 75.

⁹³ Tamtéž, s. 81.

se lidé sami ničí.⁹⁴ Kohák užívá pojem výběrová náročnost. Nejedná se o skromnost. Říká: „*Budme nároční, avšak vybírejte si v čem. Kladme opravdu vysoké nároky na čistou vodu a čerstvý vzduch, na zdravotnictví a veřejnou dopravu, na maximální energetickou výkonnost a radost ze života – ne na co nejnákladnější hromadění trefek. To přece není o životě v jeskyni. Je to o něčem jiném. Je to především vzpoura proti snobismu, který v nás živí naši konzumní toxikomani. Zásadou snobismu je, že záhodnější a úctyhodnější je vždy to, co je nákladnější a náročnější, a že o to je třeba usilovat za každou cenu. Zásadou dobrovolné skromnosti čili výběrové náročnosti je přesný opak: představa, že záhodnější je to, co je méně nákladné a méně náročné, co méně zatěžuje přírodu a lidskou společnost. Jde o to vážit si ne toho, kdo má víc, nýbrž toho, kdo dovede být stejně šťastný či šťastnější s menším zatížením společnosti a Země.*“⁹⁵ Nejde o nic přehnaně náročného, co nás mohlo zdiskreditovat před našimi přáteli. Spíše naopak. Před opravdovými přáteli nás chování v rámci výběrové náročnosti naopak povýší. Snobismus – povýšenectví, předstíraná vznešenost, nadmutost,⁹⁶ je opovržením hodný, škodlivý. Pro někoho je těžké využít třeba železnice pro cestu na dovolenou. Autem je to opravdu pohodlnější. Ale pro nás všechny je ekologičtější ta bezesporu méně pohodlná za to však rozumnější, varianta. V této souvislosti se Kohák zamýšlí nad fenoménem dobrovolné skromnosti: „*Dobrovolná skromnost není o askezi. Je to o výběrové náročnosti, o radosti ze života místo radosti z majetku. Je o antisnobismus.*“⁹⁷ Duane Elgin uvádí tři druhy argumentů pro dobrovolnou skromnost. Za prvé jsou to argumenty MORÁLNÍ. Druhým argumentem je SOCIÁLNÍ. My lidé nadspotřebního světa, máme podle Elgina nejen morální, nýbrž také sociální důvod, abychom místo nevybíravého konzumerismu volili cestu výběrové náročnosti – čili dobrovolné skromnosti – a stupeň svého konzumu snižovali, aby úroveň těch nejbědnějších mohla stoupat. Třetí argument je EKOLOGICKÝ. Urychluje se odlesnění Země. Vzestup spotřeby je ekologicky nesmírně náročný.⁹⁸ Dobrovolná skromnost neboli výběrová náročnost může velmi významně pomoci při řešení ekologických problémů. V ekologické etice má pevné a velmi významné místo. Ale jen pomáhá, nejde o univerzální všelék. Důležitý je systémový přístup. Jak uvádí Kohák, musíme usilovat o takové uspořádání společnosti, které by bylo dlouhodobě slučitelné se zdravím přírody. Nelze myslet šetrně, ale žít snobsky, to je protiklad, který ničí lidskou totožnost. Ekolog, který jezdí autem podél trati, vytváří ve svém životě trapný vnitřní protiklad. Bylo by

⁹⁴ KOHÁK, E. *Zelená svato:zár*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 81.

⁹⁵ Tamtéž, s. 83.

⁹⁶ Kolektiv autorů. *Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům, spol. s r.o., 1998, s. 312.

⁹⁷ KOHÁK, E. *Zelená svato:zár*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 83.

⁹⁸ Tamtéž, s. 83-84.

iluzí myslet si, že osobní šetrností jde zachránit Zemi. Ale pokrytecké by bylo hovořit o záchraně Země a nepřispět osobní dobrovolnou skromností.⁹⁹

Jak tedy co nejvíce můžeme prospět ekologii? Svým ekologickým chováním a jednáním, podporováním všech ekologických systémových přístupů, osobním vzorem, výchovou k ekologickému citění a vnímání. Vyzdvihováním a podporováním všeho, co ekologii může pomoci.

Co je to etika úcty k životu? Teolog a lékař A. Schweitzer etiku úcty k životu formuloval svým životním posláním – KONAT V ŽIVOTĚ DOBRO, NE ZLO. Etika se stává z toho, že prokazujeme všemu životu stejnou úctu jako svému vlastnímu. Máme závazky i vůči jiným bytostem. Určujeme dva pojmy. Dobro živého tvora a vlastní hodnoty. Co je však pro živočicha dobré? Obecně pro jednotlivého živého tvora dobro znamená možnost plně prožít svůj život tak, jak odpovídá jeho druhu. Druhým pojmem je hodnota o sobě. Už jen pro to, že chce žít, protože se dovede radovat a hrozí se utrpení a zániku, je život každé bytosti dobrem pro ni samou, a tudíž dobrem zcela nezávisle na čemkoli jiném.¹⁰⁰ Lidé reagují na pojem biocentrismus často nevráživě. Chápu jej jako přehnanou lásku ke zvířatům nebo tak, že zvířata jsou více než lidé. Biocentrický postoj ke světu upřesňuje Taylor jako čtyři teze. **První biocentrické přesvědčení** je, že lidé, živočichové poddruhu homo sapiens sapiens, jsou rovnoprávnými členy společenství všech bytostí. Člověk má stejné právo na své místo na Zemi a na všechno, co si jeho bytí vyžaduje, jako kterýkoliv jiný živočišný druh, ovšem ne právo přednostní. Tím, že my lidé máme výrazné schopnosti, máme i velkou odpovědnost. A přitom jsme uspíšili vyhynutí mnoha rostlinných i živočišných druhů, změnu atmosféry a klimatu, dalekosáhlé odlesnění. Pokud budeme chápat svou rovnoprávnost vážně, musíme se spíše uskromnit než mít další nároky. **Druhé biocentrické přesvědčení** je, že Země je soustava vzájemných závislostí. Země je život, ne statická věc. Vše co konáme, má své globální souvislosti a ovlivňuje všechno ostatní. **Třetí biocentrické přesvědčení** vyžaduje uznání, že každý člen biotického společenství má hodnotu prostě svým bytím, jen proto, že je. Žádná bytost dle Koháka nemusí své bytí ospravedlňovat, dokonce ani člověk ne, pokud udržuje své nároky v mezích trvalé udržitelnosti. Každá bytost má svůj smysl. Z prvních tří názorů nakonec vyplývá **biocentrický závěr**, že představa o lidské nadřazenosti, je jen výrazem lidského rasismu, zcela neoprávněného přičítání výsadního postavení vlastní skupině. Mezi různými druhy bytostí jsou rozdíly, odlišnosti, ne však nadřazenost nebo podřazenost. Nadřazenost snad podle zásluh kdo se více zasloužil o dlouhodobou udržitelnost.

⁹⁹ KOHÁK, E. *Zelená svato:zář*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 85.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 91.

V takovém poměrování by člověk určitě šanci neměl. Etika úcty k životu znamená rovnoprávnost všeho života. Ne stejnost, ale rovnoprávnost v rozlišnosti.¹⁰¹ Všichni na Zemi jsme rovnoprávní, nikdo není nadřazený, každý má možnost plně prožít svůj život. Jsme jiní, různí, v tom je krása života. Proč si ji kazit nějakým povýšeneckým chováním, snahou o nadřazenost?

Úcta k celému společenství veškerého života a k podmínkám udržitelnosti se nazývá ETIKOU ZEMĚ. Utrpení a smrt jedinců jsou součástí rovnováhy. Proto například odlov jelenů může být morální povinností, jestliže dochází k přemnožení spárkaté zvěře. Etiku Země, alespoň podle Callicota, zajímá rovnováha života. Pro tu je potřeba ochraňovat vzácné šelmy, jako jsou rys a vlk, ačkoliv krutě zabíjejí, protože zajišťují rovnováhu přírody, tedy Zemi. Naopak by bylo nebezpečné ochraňovat přemnožené chovné ovce, které John Muir popisuje jako „kobylinky s kopýtky“, které ničí rovnováhu života. Příroda musí být chápána jako propojený celek, jako ekosystém či společenství, ve kterém jedinci mají svá poslání, která určují jejich postavení, privilegia a povinnosti. Každý druh má právo na život, avšak ohrožený druh má na základě svého postavení v celku nárok na preferenční postavení.¹⁰² Náplň etiky Země – „*správné je, co podporuje integritu, stabilitu a krásu biotického společenství, nesprávné to, co je narušuje.*“¹⁰³ Součástí života je bezesporu i smrt. I když se nám to může nelíbit, můžeme se snažit usilovat o nesmrtelnost, je nezbytné přijmout smrt jako součást našeho bytí. „*Jenže když drasticky snižujeme úmrtnost, avšak nesnižujeme porodnost, populační explozi se nevyhneme. Přijmout smrt jako nezbytnou část života, to je obtížná výzva dneška.*“¹⁰⁴

Co si však máme představit pod označením ETIKA ZÁCHRANNÉHO ČLUNU? Dá se říct, že se jedná o takové chování, které nám zajistí bytí v budoucnu. Jde o takové chování nás všech, které udrží zemi i pro další generace. Ale jak lidi přesvědčit aby se chovali tak, jak je to pro naši budoucnost nezbytné? „*Jenže jak předepsat skromnost a štědrost? Konzervativně založení myslitelé jako Hardin spoléhají na sílu tradice, leč s tou v proměnlivém světě nevystačíme. Tradice, Podobně jako anglické trávníky, vyžadují staletí pozvolného růstu. Dnes potřebujeme rychlá řešení. Něco jiného by bylo možné, když Čechy měly půl milionu obyvatel, něco jiného dnes. Obecná pravidla jako NEPOKRADEŠ! Jsou příliš obecná – jenže jak je mají doplnit přesnějším zákonodárstvím orgány vystavené korupci a nátlaku? Nemůžeme se spolehnout na svědomí: i lidé dobré vůle často nedovedou myslet*

¹⁰¹ KOHÁK, E. *Zelená svato:zář*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 92-94.

¹⁰² Tamtéž, s. 96.

¹⁰³ Tamtéž, s. 98.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 99.

dlouhodobě. Proto potřebujeme donucovací mechanismy, jaké odedávna užíváme v případě jiných společensky škodlivých praktik, Jako jsou vraždy a loupeže. Ze všeho nejvíc potřebujeme podle Hardina zcela jiný druh etiky, kterou navrhuje pod označením ETIKA ZÁCHRANNÉHO ČLUNU. ¹⁰⁵ Záchranný člun proto, že na luxusní lodi je přeplněno, ostatní se plaví na vorech a snaží se dostat na palubu. Co s tím? Vzít je na palubu? Je to jedna z možností. Ale reálně hrozí to, že loď se potopí, protože nosnost je omezená. Humánní gesto, které se změní v tragédii. Anebo vzít jen ty, kteří se takzvaně na loď vejdou? Ale které? Podle jakých kritérií? Co říct těm, na které se nedostane? Nebo nevzít nikoho? Je to humánní? Komu se to nebude líbit, může své místo přepustit někomu z voru. Ale stejně všechny vzít nemůžeme.

„Etika bázně boží, etika vznešeného lidství, etika úcty k životu, etika Země, etika záchranného člunu – to jsou ty základní vzorce, s nimiž se potýká soudobé ekologické myšlení. Každý má svá východiska a každý své následky. Všechny narážejí na obdobnou otázku: teď jak na to?“ ¹⁰⁶

Ekologické úsilí má smysl jen tehdy, když Zemi považujeme ZA NĚCO DOBRÉHO, ALE NARUŠENÉHO. Dobrá Země je ohrožena něčím, co se jí odcizilo. Ochranou musí být překonání tohoto odcizení, obnova souladu lidského jednání se soustavou přírodních dějů. Hledání se může ubírat dvěma směry jedním je SUBJEKTIVIZACE, hledání příčiny narušeného v člověku a jeho konání. Příroda je dobrá, i člověk ve své přirozenosti je dobrý. K narušení dochází lidskou vůlí. Co dělají lidé špatně, že se příroda hrouť? Druhá možnost – OBJEKTIVIZACE. Tedy hledání NE DŮVODU, ale PŘÍČINY. Ptáme se – co to údajně je na OBJEKTIVNÍ skutečnosti samé, co vede k ekologické krizi? ¹⁰⁷ Tyhle otázky neřešili praktičtí ochranáři. Ti pracovali bez ohledu na položené otázky. Sázeli stromy, čistili řeky a potoky, odstraňovali škody, které napáchal na ekologii člověk. Bez nich by asi žádné ekologické úsilí a aktivity neměly šanci na úspěch.

Norský logik Arne Naess označil své myšlení jako HLUBOKOU EKOLOGII. Nastoluje otázky, kde hledat kořeny ekologické krize, lidské chamtivosti, nebo v nedokonalé technice? Kde hledat řešení? Ve skromnějším lidstvu nebo v náročnější technologii? Technika ničení přírody, to je jen povrch problému. U kořene jsou lidské postoje a představy, třeba postoj člověka jako „pána“ přírody nebo představa neustálého stupňování výroby jako společenského všeléku. Hluboká ekologie se zaměřuje na kořeny ekologického ničení

¹⁰⁵ KOHÁK, E. *Zelená svato:zář*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 103.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 107.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 111.

v lidských postojích a v lidském jednání. Odmítá představu vnějším vztahů – všechno ovlivňuje všechno ostatní, zastává rovnoprávnost všech bytostí, za stěžejní považuje mnohotvárnost a soužití, ne BOJ O PŘEŽITÍ, odmítá každou nadřazenost, ekologickou praxi chápe jako část celkového ekologického úsilí, usiluje o soustavné myšlení, zastává decentralizaci a místní autonomii. Jedná se o celkovou představu o lidském životě, která by umožnila dlouhodobé soužití lidstva se Zemí jako celkem.¹⁰⁸ Je mnoho ekologů, kteří přijímají strategii hmotného pokroku. Sice myslí na ekologii, ale spíše MĚLCE. Ti, kteří hledají příčiny ekologické krize v základních postojích nespolečenského lidstva a zpochybňují zaměření civilizace na vládu nad přírodou a maximalizaci zisku, se zajímají o hlubokou ekologii. Pokud se neřídíme citem, ale rozumem, pak se sice můžeme chovat ekologicky, ale ne tzv. hluboce. „*Můžete nakonec souhlasit či nesouhlasit s **hlubinným přístupem**, avšak nejprve je musíte procítit. Kdo nikdy necítil bolest ničeného světa, neví doopravdy, o čem to je.*“¹⁰⁹ Hlubinná ekologie odmítá rozum, vše nechává na citech. Já si však myslím, že „zdravě“ používaný rozum je v této souvislosti na místě. Řídit se pouze city podle mne to nejlepší. Asi je to věc názoru. Já se přikláním k tomu, že se mohu velice odpovědně chovat ekologicky, i když u toho budu používat svůj vlastní rozum.

Kohák poukazuje na problémy ekologie, naznačuje možnosti řešení. Někdy spíše naznačuje, někdy ukazuje na možnou cestu. Nedává odpovědi. Klade mnoho závažných otázek, které by nás neměly nechat lhostejnými. Jasně poukazuje na to, že je třeba se zapojit do boje za naše další bytí na Zemi. Burcuje k odhodlání zapojit se aktivně do boje proti konzumní společnosti, lhostejnosti k ničení přírody. Varuje před zhoubností pocitu nadřazenosti lidské rasy. Nabádá k angažovanosti. Domnívá se, že záleží pouze na nás, jak intenzivně se chceme angažovat. Jak moc nám záleží či nezáleží na tom, abychom se my i další generace měli dobře a žili na ZDRAVÉ PLANETĚ.

¹⁰⁸ KOHÁK, E. *Zelená svato:zář*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 114-116.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 126.

4 Využití tématu ve výuce

Využití tématu ve výuce, myšlenek Erazima Koháka, jeho filozofických a ekologických úvah a vůbec bohatých životních zkušeností a lidskosti je nepřeborné. Jsem přesvědčena, že uplatnění je již od předškolního věku, přes základní a střední školství a určitě na vysokých školách. Stejně tak při výchově dětí v rodině. U předškoláků si dovedu představit uplatnění především v otázkách ekologické výchovy, která je nezbytná už od útlého věku. Děti se velmi rychle nadchnou pro jakékoliv pro ně nové téma, které je jim, s ohledem na jejich věk, předloženo. Už od dětství je můžeme učit třídit odpad, neznečišťovat přírodu kolem sebe, učit je k úctě a lásce k lidem, zvířatům, květinám, celé přírodě. Vštěpovat jim pokoru. Ekologická výchova najde uplatnění i v mateřských školách, ve skautských oddílech, ve sportovních a zájmových klubech. Nenásilnou, poutavou a zábavnou formou je vést a motivovat k takovému chování a jednání, které si zvnitřní, vezmou za své a budou je obhajovat i před svými vrstevníky.

Na základní škole, ať už na prvním či druhém stupni je využití tématu, vzhledem k rozumovým schopnostem dětí, samozřejmě ještě větší. Žáci už mnohem lépe vnímají ekologickou problematiku. Zejména ti, kteří se s ní již dříve seznámili buď v předškolním zařízení, skautském oddíle, sportovním klubu, doma od rodičů nebo někde jinde. Vzhledem ke svým rozumovým schopnostem budou již lépe chápat pojmy jako je úcta, láska, dobro. Využití ve výuce je tedy rozmanité. Další poznatky o ekologii, etice, úctě k životu a dalších tématech mohou získat i v nepovinných předmětech, jako jsou etika nebo náboženství, v různých zájmových nebo přímo ekologicky zaměřených kroužcích. Z předmětů jsou to pak zejména společenské vědy. Na středních školách je využití ve výuce zase o to větší, oč jsou obsáhlejší rozumové schopnosti a možnosti studentů. I díky rozvinutějšímu logickému myšlení, je možno Kohákovy myšlenky v hodinách konzultovat, diskutovat o nich. Vést polemiky. Učit se tím schopnosti vést dialog, umění naslouchat jiným, argumentovat. Co se týká angažovanosti v ekologii nebo politice, může jít o dobrou přípravu na budoucí život. Ještě více si zvnitřňovat morálku, etiku, lásku ke všemu kolem nás, úctu k životu. Je tady větší prostor pro iniciativu, hledání vlastních názorů, různých alternativ řešení problémů. Středoškoláci získávají hlubší znalosti o fungování demokracie, významu politických stran vnímání historické souvislosti. Srovnávají teorii s realitou, se kterou se každodenně setkávají, ať už sami vnímáním života kolem sebe nebo prostřednictvím médií. Mají možnost porovnat učení a myšlenky Koháka se stavem politické kultury současnosti, se stavem ekologického

prostředí. V této souvislosti si uvědomí, jak moc jsme vzdáleni od jakéhosi pomyslně ideálního stavu. Sami svým chováním a jednáním se mohou více či méně zasloužit o lepší stav. Využití Kohákovy díla, a já sama zdůrazňuji, především jeho vlastních životních postojů, zkušeností, moudrosti a lidskosti na vysokých školách je prakticky neomezené. Samozřejmě, že největší uplatnění bude na školách humanitního zaměření. Jistě nejvíce na filozofických fakultách, a fakultách pedagogických. Ale také na fakultě lékařské či veterinární. Dále na školách zaměřených na filozofii, pedagogiku, etiku, na fakultách zaměřených na politiku a historii. Myslím, že jen stěží se najde vysoká škola, kde by nebylo možno využít daného tématu ve výuce. Na vysokých školách pak zejména filozofických otázek. „*Filozofie je pokusem o výklad ne o popis. Jejím úkolem je předkládat lidstvu možné představy o tom, jak se svět rýmuje: jak je možné chápat věci v nejširším možném smyslu slova jako SMYSLUPLNÝ CELEK, a nikoliv jako nesmyslný shluk částí.*“¹¹⁰

Nastolováním otázek, které si Kohák klade ve svých dílech, nutí studenty přemýšlet o různých možnostech jejich řešení. Mohou a nemusí s jeho názory souhlasit. Není cílem nastolených problémů, aby každý souhlasil s názorem autora. Polemika a následná diskuze, přemýšlení o problému a hledání jiných alternativních řešení, to je cíl. Využití tématu ve výuce klade nároky na učitele, zejména v předškolních zařízeních a základní škole. Učitel musí myšlenky Koháka „přeložit“, protože děti předškolního a školního věku by většinu myšlenek nemohli pochopit. Záleží na zkušenosti, odbornosti a citlivosti učitele, aby mohl Kohákovy myšlenky použít ve výuce. Vyučující na středních a vysokých školách to mají snazší, protože jejich studenti jsou schopni téma zpracovat sami a následně o něm vést diskuzi.

Od těch nejmenších až po dospělé, vůbec pro všechny z nás by mělo být základním pravidlem pro život to, že jak si sami všichni uspořádáme život na Zemi, tak budeme žít. Je třeba mít také na paměti, že člověk je jen součástí společenství všech bytostí. Jeho dobro má své oprávnění, protože i v člověku žije život, který touží po žití. Toto oprávnění není ani větší ani menší než oprávnění života vlků či racků či krav. Člověku náleží jeho místo, avšak to náleží všemu životu. Člověk se musí naučit žít v harmonii s životem, ne na jeho úkor. Jde o úctu a lásku ke všemu živému.¹¹¹

¹¹⁰ KOHÁK, E. *Člověk, dobro a zlo*. Praha: JEŽEK, 1993, s. 243.

¹¹¹ KOHÁK, E. *P. S. Psové*, Praha: ISV nakladatelství 2002, s. 13-14.

Závěr

Jak jsem již naznačila v úvodu své bakalářské práce, bylo mou snahou poukázat na důležité otázky, které ve svém díle Kohák nastoluje. Naznačit směr jeho filozofického smýšlení, na jeho názory na lidskost, etiku, morálku, dobro, úctu k životu, vzájemné soužití člověka s přírodou. Pokusit se ukázat možnosti využití tématu při výuce v předškolních zařízeních, na vládních, středních a vysokých školách a v zájmových kroužcích a oddílech. Dílo Koháka vyjadřuje jeho postoje, nepřehledné množství životních zkušeností, moudrosti, lidskosti a velké zaujetí problémy lidstva. Jeho člověčenství jsem sama měla možnost zažít na jeho loňské přednášce v Olomouci. Není třeba s jeho názory bezmezně souhlasit, je však třeba se nad nimi zamýšlet. Jeho život je pestrý, podstatnou část svého života strávil v nedobrovolném exilu. Jeho první návrat byl poznamenán velkou euforií a následným zklamáním ze vstupu okupačních vojsk. Až jeho druhý návrat do rodné vlasti byl úspěšný. Přestože prožil dlouhá léta v zahraničí, cítí se být českým občanem. Aktivně se zapojuje do skautského hnutí a nejen svým dílem se snaží předávat své bohaté zkušenosti dalším generacím. Jsem přesvědčena, že každý, kdo se s jeho životem, dílem a postoji a názory seznámí, bude obohacen. Byla bych ráda, kdyby takových lidí bylo co nejvíce. Já jsem si téma vybrala právě proto, že mi život, názory a myšlenky Erazima Koháka byly blízké a napsáním bakalářské práce mi jsou ještě bližší a obohatili mě.

Literatura a prameny

GABRIEL, J. Slovník Českých filozofů. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1840-2.

GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1992. ISBN 80-85605-28-7.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. ISBN 80-7178-303-X.

KOHÁK, E. *Člověk, dobro a zlo*. Praha: JEŽEK, 1993. ISBN 80-901625-3-3.

KOHÁK, E. *Hesla mladých svišťů*. Praha: Kalich, 2000. ISBN 80-7017-841-8.

KOHÁK, E. *Orbis Bene Vivendi*. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 2001. ISBN 80-86109-64-X.

KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-03-2.

KOHÁK, E. *P. S. PSOVÉ*. Praha: ISV nakladatelství, 2002. ISBN 80-86642-01-1.

KOHÁK, E. *Svoboda, svědomí, soužití: kapitoly z mezilidské etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-35-0.

KOHÁK, E. *Zelená svato:zár: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-86-9.

KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ *Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům, spol. s r.o., 1998. ISBN 80-90—1647-8-1.

Praktický kalendář 2012. Praha, Helma 365, 2011.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha, Portál, 1998.
ISBN 80-7178-252-1.

ŠANTORA, R., ZAJÍC, J. *Erazim Kohák: Poutník po hvězdách*. Praha: Portál, s.r.o., 2001.
ISBN 80-7178-524-5.

Seznam příloh

Příloha: léto 1954 – s matkou a otcem; 60. léta – otec v Alpách; 1945 – na skautském táboře; 1945 – cesta k uvítání prezidenta Beneše

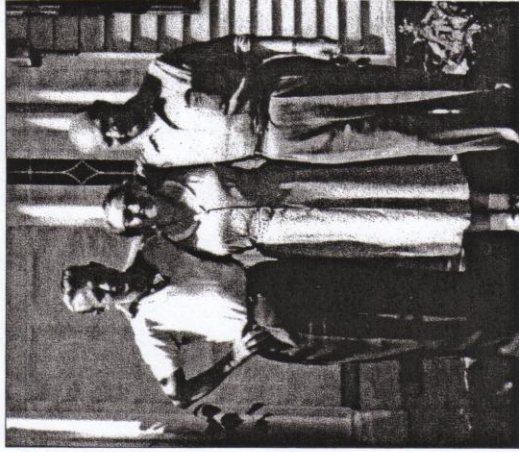
Příloha: 1981 – svatba s druhou manželkou; 1978 – domek v Sharonu; 1957 – s dcerami Marií a Zuzanou; 1996 – s první manželkou a dcerami Zuzanou, Marií a Kateřinou

Příloha: 1996 – Silvestr s manželkou Dorothy; 1999 – s Dorothy; 1986 – s H. G. Gadamerem na Boston University; 1988 – seminář z fenomenologie na Boston University

Příloha: fotografie profesora Erazima Koháka

Příloha: fotografie profesora Erazima Koháka

Léto 1954 – s matkou
Zdislavou Kohákovou
roz. Procházkovou
a s otcem Milošlavem
Kohákem před
nástupem
na Yaleovu univerzitu

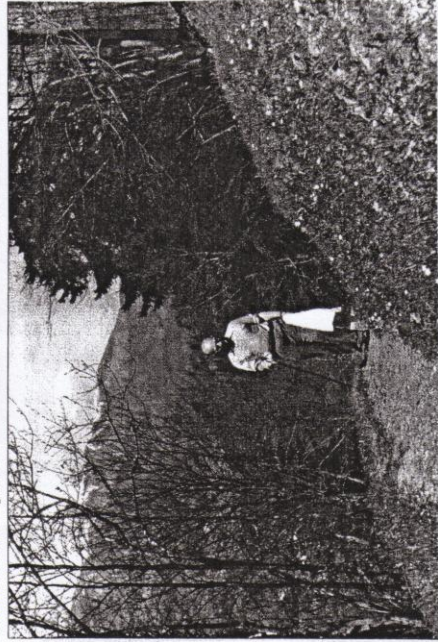
1945 – v létě na skautském
táboře oddílu 118 Praha

1945 – s kosteleckými pošťáky
na cestě k uvítání
prezidenta Beneše
při jeho návratu z exilu

60. léta – otec Milošlav
Kohák kdesi v Alpách

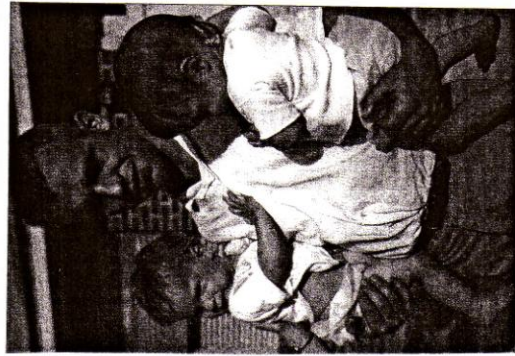
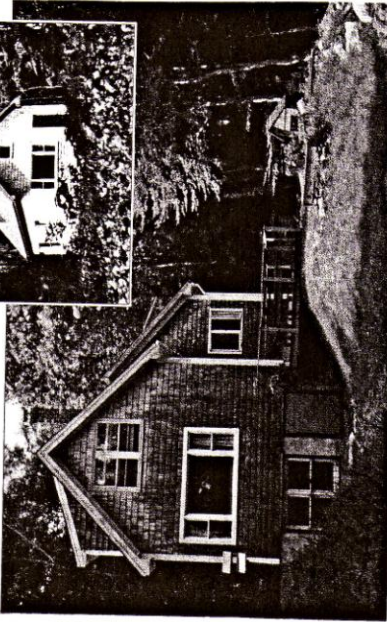

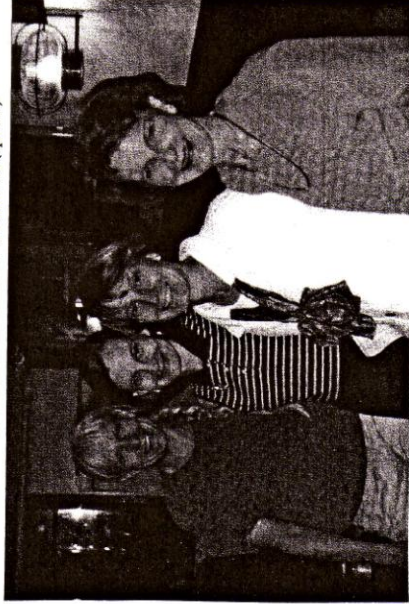
1981 – svatba s druhou manželkou Sheree Dukas Kohákovou; za svědka byl Karel Kryl

1978 – místočko nejmilejší – domeček v Sharonu ve spolkovém státě New Hampshire ještě bez proudu a po dvaceti letech po dostavbách

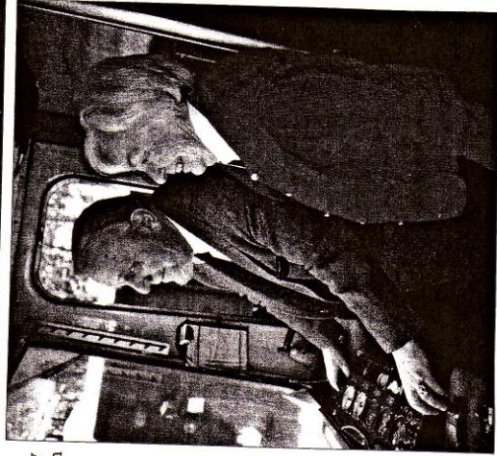
Léto 1957 – s dcerami Marií a Zuzanou

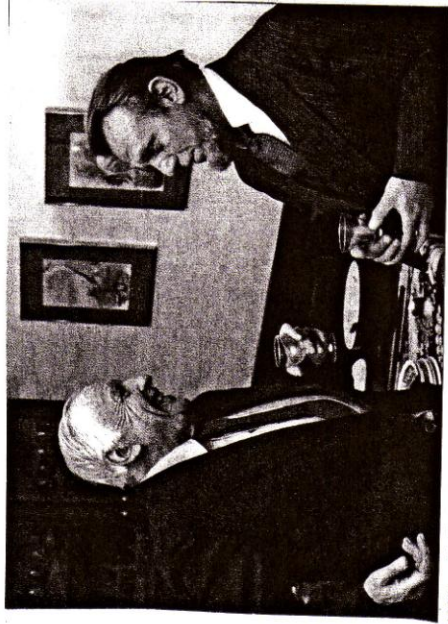
1996 – vzpomínky na první manželství: manželka Frances a dcery Zuzana, Maria a Kateřina (zprava)

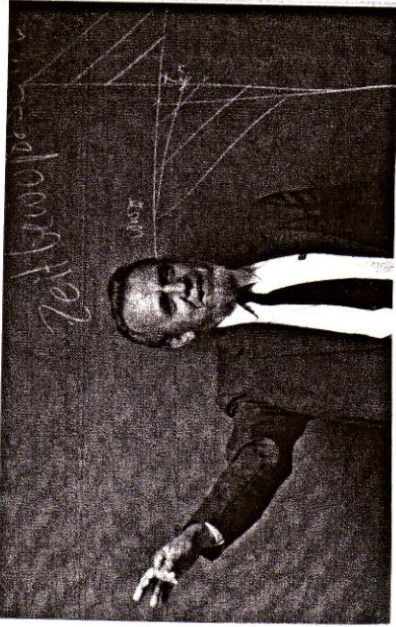
1996 – s manželkou Dorothy na slovensko-českém pomezí na Javorníku

1999 – s Dorothy na stanovišti (odstavěného) motoráku 810

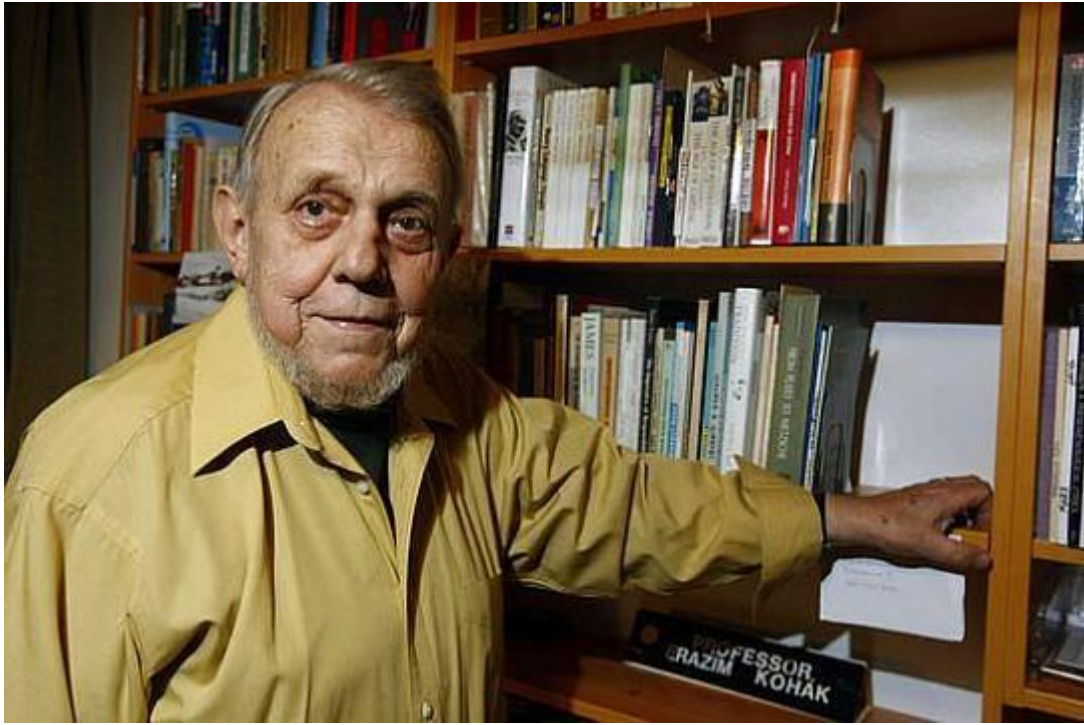

1986 – s H. G. Gadamerem na Boston University

1988 – seminář z fenomenologie na Boston University

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Blanka Látalová
Katedra:	Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání a přírodopis se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	K některým problémům etiky, politiky a demokracie v díle Erazima Koháka
Název v angličtině:	To issues of ethics, politics and democracy in the work of Erazim Kohak
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá životem a dílem Erazima Koháka. Je zaměřena na problematiku etiky, politiky a demokracie v pojetí Erazima Koháka. Dále pak tematikou ekologické etiky a využitím těchto témat ve výuce.
Klíčová slova:	etika, politika, demokracie, ekologická etika, morálka, úcta k životu
Anotace v angličtině:	This dissertation deals with Erazim Kohak's life and work. It is focused on the issues of ethics, politics, and democracy from Kohak's point of view. It also deals with the issues of ecological ethics and the application of those topics in the education.
Klíčová slova v angličtině:	ethics, politics, democracy, ecological etics, morality, respect for the life
Přílohy vázané v práci:	5
Rozsah práce:	39
Jazyk práce:	Český jazyk